

Incorporació dels aprenentatges del 17A a Ripoll en intervenció comunitària

Núria Riera¹

Alicia Mesas²

Resum

Les autores de l'article, professionals que han hagut de fer front a una població trencada pel dolor i la ferida dels atemptats i la mort o l'empresonament del grup de joves que els van cometre, reflexionen sobre la seva experiència de treball i els seus aprenentatges. Els atemptats les ha obligades a qüestionar-se tot el que havien estat fent fins aleshores en matèria d'acollida i integració de les persones migrades que viuen a Ripoll. Des del "què ha fallat" inicial, fins al "què podem fer a partir d'ara". I en aquesta anàlisi els joves hi són especialment presents. Les autores expliquen l'estudi de camp que començar a fer després dels atemptats i al que hi van dedicar dos anys i mig i més de 1.000 entrevistes. Així mateix, presenten la metodologia ICERT ideada per elles mateixes i les accions dutes a terme. Assenyalen els 9 factors de risc que han identificat i les estratègies de treball comunitari que han començat a desenvolupar amb l'objectiu de treballar

1. Coordinadora de l'Àrea de Ciutadania del Consorci de Benestar Social del Ripollès

2. Psicòloga del Consorci de Benestar Social del Ripollès

amb tots els agents de la comunitat i donar espai als diferents discursos, amb una actitud d'escolta oberta i disposició al diàleg.

Paraules clau: radicalisme violent, diagnòstic, factors de risc, estratègies d'intervenció, joves d'origen immigrat

Abstract

The authors of the article, professionals who have had to deal with a population broken by the pain and injury of the attacks and the death or imprisonment of the group of young people who committed them, reflect on their work experience and their learnings. The attacks have forced them to question everything they had been doing until then in terms of reception and integration of migrants living in Ripoll. From the initial “what went wrong” to “what we can do from now on”. And in this analysis young people are especially present. The authors explain the field study they began to do after the attacks and to which they devoted two and a half years and more than 1,000 interviews. They also present the ICERT methodology devised by themselves and the actions carried out. They point out the 9 risk factors they have identified and the community work strategies they have begun to develop with the aim of working with all community actors and giving space to the different discourses, with an attitude of open listening and willingness to dialogue.

Key words: violent radicalism, diagnosis, risk factors, intervention strategies, young people of immigrant origin

Realment coneixem els joves? Què pensen? Què senten? Acostumem a treballar sobre pressuposicions mentals que parteixen de prejudicis i creences pròpies. Com a professionals, tendim a no preguntar el que necessiten les persones sobre les que impactem ni a elaborar alternatives amb elles de manera proactiva. Hem estat buscant la integració i no ens hem plantejat la inclusió, que necessàriament reclama un temps i un espai més amplis de construcció conjunta. És més difícil, més llarg i complex... Però també més efectiu.

Aquesta és una de les esquerdes que es va visibilitzar amb el perfil dels terroristes dels atemptats de Barcelona i Cambrils. Cal anar més enllà del concepte d'integració perquè tot i parlar català, tenir amistats catalanes, aconseguir una bona feina i poder comprar el que em vingui de gust, hi ha altres aspectes que condicionen el benestar de les persones.

Ens trobem davant d'un punt d'inflexió en el treball comunitari que afecta especialment la joventut. Si els nois de Ripoll, que eren com molts altres joves de Catalunya, van convertir-se en terroristes i van cometre un atemptat, significa que no hem pogut arribar allà on volíem com a societat. Un dels principals aprenentatges de l'atac és que ens hem de reinventar com a professionals de l'àmbit social que treballem per aconseguir una societat on tothom tingui el seu espai.

En el moment que vam donar per fet que els béns materials comportaven benestar, vam deixar de tenir la perspectiva necessària perquè tothom se sentís inclòs. Quan creus que vas pel bon camí, pots deixar de veure les mancances i acomodar-t'hi. Per tant, vestir roba de marca, tenir un bon mòbil, sortir de festa, tenir moto o cotxe... no és suficient. Tots aquests qüestionaments ens obligat a cercar quines altres variables que podien haver interferit en el benestar dels joves i que no havíem tingut en consideració.

Arrel dels atemptats, a Ripoll vam iniciar un estudi de camp que va tenir present el màxim nombre d'interlocutors possible. Volíem copsar els efectes dels atemptats a Ripoll i com aquests havien afectat la convivència. Per a fer-ho, es van invertir dos anys i mig en recollir el testimoni de 1.014 persones, entre les quals hi havia víctimes de les Rambles, familiars directes dels autors materials dels atemptats, persones de la comunitat musulmana, professionals que havien mantingut relació amb els autors materials i ciutadania en general, així com persones expertes en temes de radicalitzacions extremistes violentes, en inclusió social i en interculturalitat.

La metodologia utilitzada al llarg d'aquest període ja incorporava una nova mirada. L'aprenentatge-servei i la investigació-acció ens van proporcionar un feedback constant de persones molt diverses que ens aportà riquesa i ens focalitzà en matisos que, altrament, ens haurien passat desapercebuts. A través de la gamificació i la metodologia ICERT,³ idearem actuacions originals i creatives per a connectar amb les emocions de les persones i treballar a nivells més profunds que permetessin baixar alguns mecanismes de defensa i fer aflorar les seves creences i dinàmiques.

Les 1.412 actuacions que es realitzaren ens han permès identificar factors de risc que condicionen el benestar de la ciutadania que conviu en un territori. Aquestes variables són factors universals que es poden trobar en societats d'arreu del món però, quan la majoria d'elles s'alineen, generen un alt nivell de malestar que obra una finestra d'oportunitat a ideologies extremistes violentes.

Els factors detectats són nou en total, malgrat que no tots es poden treballar des del marc comunitari a nivell local. Tot i així, és important no perdre de vista la seva influència en les persones.

Un dels factors sobre el qual l'àmbit local té menys incidència és la situació geopolítica, que engloba quatre aspectes.

1. Els **conflictes bèl·lics** que succeeixen arreu del món i les notícies que n'arriben per diferents canals, així com el tractament que se'n fa per part dels mitjans de comunicació, generen emocions en les persones que poden comportar malestar.
2. Els **moviments migratoris** propicien el contacte de persones de diferents cultures i comporten reajustaments socials per adaptar-se als canvis, tant d'aquells que arriben com de les persones que els reben al territori.
3. Les **crisis econòmiques** tenen un impacte social globalitzat, especialment en les classes socials de més risc socioeconòmic, que pateixen els efectes de les desigualtats socials derivades del món laboral.

3. És una nova metodologia en la qual la presa de consciència i la influència de les emocions en el benestar individual i social se situen com a eix neuràlgic de treball. Es basa en cinc fases que queden plasmades en forma d'acrònim en el seu nom: Impacte, Connexió, Emoció, Reflexió, Transformació.

4. La situació d'inestabilitat i inseguretat que es desprèn de totes les variables anteriors, ha estat incorporada als discursos de l'**extrema dreta**, que ha experimentat un auge significatiu en molts països europeus i també a Estats Units d'Amèrica. Ripoll mateix n'és un clar exemple, doncs abans dels atemptats no hi havia representació política d'aquesta ideologia i el 2019, a les eleccions municipals s'hi van presentar dos partits, un dels quals va obtenir representació consistorial.

La **socialització de la violència** és la segona variable detectada. Públicament hi ha un discurs en contra de la violència, tot i així la nostra societat n'ha normalitzat l'ús fins al punt de consumir-la i interioritzar-la de manera inconscient. Apareix a la publicitat, en algunes cançons més populars entre la joventut, a les sèries televisives, als videojocs, a la gran pantalla... i va calant fins a incorporar-se com a possible via de resolució de conflictes.

El **contacte amb ideologies extremistes violentes** és l'única variable imprescindible perquè es produeixi un procés d'extremisme violent. Aquesta variable es donar tant en interpersonalment com a través de les xarxes. En el cas de Ripoll, el contacte principal fou a través d'un agent radicalitzador –l'imam– però també es donaren flirtejos amb continguts a les xarxes social que incitaren l'ús de la violència i contribuïren a la radicalització ideològica de la cèl·lula de Ripoll.

El **rol de les xarxes socials** pot ser un facilitador d'ideologies de tot tipus. *Daesh*, per exemple, essent conscient d'aquesta gran oportunitat, compta amb un bon nombre d'experts especialitzats en generar discurs i propaganda que es difon a través de les xarxes. Per aquest motiu, és imprescindible treballar en les narratives alternatives que neutralitzin aquests discursos.

Els sistemes socials emmarquen les dinàmiques socials i la manera de veure les coses. Si aquests sistemes no estan equilibrats es generen disfuncions sistèmiques que originen malestar i potencien les conductes de risc. És imprescindible que el sistema social compleixi els tres principis: el de la pertinença, el de l'equilibri i el de la jerarquia. Tota persona ha de sentir que forma part i és reconeguda pel sistema social on viu, que existeix harmonia entre el que rep i el que ofereix i que el seu coneixement i experiència aporten valor.

Una altra variable rellevant és **el context familiar** com a entorn de socialització primari. Un ambient acollidor i segur assenten les bases per a la construcció d'una personalitat sana.

Qui sóc i com sóc són dues preguntes que plantegen l'articulació de la **construcció identitària**, que s'erigeix en base a la interacció i a la pertinença a un grup social i a les interpretacions que es deriven dels components emocionals.

Les emocions tenen un rol neuràlgic en les decisions que es prenen en la vida diària. Conèixer com ens sentim davant d'una situació i què ens activa o què ens bloqueja a nivell emocional és clau per aconseguir una bona **regulació emocional**.

I finalment, les **competències personals** són el tret diferenciador que possibiliten que davant d'un context determinat dues persones amb característiques similars puguin tenir diferents respostes conductuals.

Després de tota aquesta reflexió i anàlisi elaborem el "Pla Marc per a la Intervenció Comunitària vers les identitats socials", conegut com a Pla MIC. El Pla MIC consta d'un marc conceptual i metodològic propi, nascut dels aprenentatges fets arrel de l'estudi de camp realitzat a Ripoll, i proposa treballar cadascuna de les variables detectades com a factors de risc per a minimitzar el seu impacte en les persones. A través de la metodologia ICERT⁴, és a dir, d'una manera vivencial i col·locant al centre les emocions i les experiències, s'ha de donar veu a tots els discursos existents a la societat i comprendre que tots ells aporten valor, ja que una societat és el resultat d'un mosaic heterogeni de persones que s'interrelacionen.

Els resultats de l'estudi són la primera fase d'aquest procés, ja que ens proporcionen el material necessari per a reflexionar, analitzar, detectar allò que no funciona i teoritzar sobre alternatives de millora. Però tot l'esforç dedicat a elaborar el marc teòric quedaria en no-res si no fóssim capaces de fer-lo aterrar en actuacions concretes que serveixin a qualsevol municipi que es plantegi com fer intervenció comunitària.

4. La metodologia ICERT és de creació pròpia. El que pretén és posar en moviment tot el que l'equip de l'Àrea de Ciutadania del Consorci de Benestar Social del Ripollès hem treballat des del 2017 aprofitant els aprenentatges tant pràctics com teòrics que hem anat fent a partir del coneixement d'experiències desenvolupades en altres ciutats i països europeus.

És per aquest motiu que tracem un conjunt d'estratègies de treball comunitari que operativitzen i materialitzen el marc teòric i metodològic. Les estratègies proposades s'engloben en 6 grans grups segons la metodologia utilitzada en cadascuna d'elles tal com s'indica a continuació.

Quadre: Estratègies de treball comunitari Pla MIC

Estratègia	Objectiu	Tipologia accions	Format
Cooperativa	Detectar necessitats i construir i compartir objectius comuns	Taules i grups de treball	Grups de governabilitat Taules professionals interdisciplinars
Participativa	Donar espai i veu a totes les persones	Espais de reflexió i debat	Taules de ciutadania organitzada Taules de ciutadania no organitzada
Sensibilització activa	Prendre consciència de les dinàmiques socials	Càpsules vivencials Dinàmiques de desconstrucció i conscienciació Cicles transformatius	Representacions teatrals Dinàmiques socials Formacions Tallers d'apoderament
Sensibilització passiva	Visibilitzar i difondre les deficiències del model social i	Narratives de conscienciació proconvivència	Audiovisuals i material gràfic Articles i publicacions Jornades i conferències
Ancoratge positiu	Potenciar el sentiment de pertinença	Mentoria social Grups socials d'ajuda mútua	Grups o parelles d'acompanyaments i suport
Pal·liativa	Restaurar els vincles socials malmesos	Cercles restauratius comunitaris	Cercles de diàleg Cercles terapèutics

Font: elaboració pròpia.

Aquestes estratègies s'orienten a treballar amb tots els agents que conformen una comunitat, amb l'objectiu de donar espai als diferents discursos, escoltar-los amb una actitud oberta i generant debat al voltant dels infranquejables que, com a societat, no ens podem permetre traspasar. Confiem que algun dia serem capaces d'acostar-nos a les persones que ens envolten, comprendre com se senten i ajudar-les a estar millor amb sí mateixes, amb les persones amb qui conviuen i també amb l'entorn.